

MISJONSTANKEN I DET GAMLE TESTAMENTE

av

OLAF MOE

Det er først i det Nye Testamente (N.T.) vi finner en uttrykkelig misjonsbefaling, for misjon og evangelium hører intimt sammen. Noen sendelse av budbærere til hedningefolkene er det ennå ikke tale om i den gamle pakts tid. Men like fullt møter vi misjonstanker allerede i de gammeltestamentlige skrifter, og det er disse vi her skal prøve å trekke fram.

Det første som da må understrekes, er at synskretsen i det Gamle Testamente (G.T.) helt fra begynnelsen av er universalistisk. Israels Gud er ingen blott og bar nasjonalguddom, men verdens skaper. Jahve er tillike Elohim, og prinsipielt Gud for alle folk. Faktisk er han riktignok bare anerkjent av det ene folk som han har utvalgt til bærer av sin historiske åpenbaring. Men når han har utvalgt dette folk, er det ikke forat det skal forpakte sannheten for seg, men forat det skal formidle den til de andre folk som ennå ikke kjenner den. En antydning derom ligger vel alt i de ord som danner innledningen til paktsslutningen med Israel: «I skal være meg et kongerike av *prester*» (2. Mos. 19, 6). Og liksom 1. Mosebok begynner med den verdensvide horisont som skapelseshistorien betegner, så handler dets første elleve kapitler jo om den hele menneskeslekt, og straks Abrahams utvelgelse kommer inn i bildet, peker Herrens forjettelse på at alle jordens slekter skal bli velsignet ved ham (1. Mos. 12, 3).

Det er naturlig at det utvalgte folk først og fremst måtte konsentrere seg om sine indre oppgaver som Guds folk, og at det i lange tider hadde mer enn nok med å verge seg selv mot smitten fra det omgivende hedenskap. Men jo lenger vi kommer ut i åpenbaringshistorien, dess mer bryter den bevissthet gjennom

at også hedningefolkene må være med å dyrke Israels Gud istedenfor sine avguder. Nidkjærheten for Herrens ære danner så å si det første misjonsmotiv: «Fortell blant hedningene hans ære, blant alle folkene hans undergjærninger!» (Ps. 96, 3). «Lov Herren, alle hedninger, pris ham, alle folk!» (Ps. 117, 1). Dette er tanker som igjen og igjen møter oss i Psalteret, og de begrunnes med at Herren i virkeligheten er konge over all jorden (Ps. 47, 1. 3. 8 f.) eller at han er god og miskunnelig mot sitt folk (Ps. 117, 1 f.). Det er noe av den tone vi kjenner fra omkvedet: «Alle skal se den underfulle frelser vi eier» som klinger gjennom den gammeltestamentlige salmesang, bare at den frelse som Israel talte om, ennå ikke var den som også hedningefolkene trengte mest.

Spør vi nemlig hvorledes disse folk skulle komme til å ære Israels Gud, så er svaret nærmest dette at de måtte komme til Jerusalem og tilbe i dets tempel, slik som det er antydnet allerede i den bønn hvormed Salomo etter 1. Kongebok kap. 8 vigslet tempelbygningen (v. 41 ff.). Tanken i G.T. er i det hele den at hedningene må komme til Israel, ikke at Israel skal sende bud til hedningene. Hedningene får lov å bli *proselytter* — ordet «*proselytos*» (Matt. 23, 15 og fl. st.) betyr jo en som er kommet til — men *misjon* forutsetter en sendelse av budbringere og er for så vidt noe helt annet enn proselytisme.

De oven anførte salmesteder oppfordrer riktignok de fromme israelitter til å fortelle hedningene om Herren og hans herlighet, men målet dermed var da å vinne proselytter for Israel. (Om forholdet mellom proselytttanken og misjonstanken se Sverre Aalen: «Die Begriffe 'Licht' und 'Finsternis' im Alten Testament etc.», Oslo 1951, s. 86 ff.)

Der finnes atskillige steder i G.T. hvor proselytttanken har en likefrem imperialistisk klang, for så vidt der tales om hedningefolkenes underkastelse under Guds folk eller om at hedningene skal være Israels ydmyke tjenere (jfr. Bileams-spådommen 4. Mos. 24, 17 f; Jes. 60, 9 ff; Dan. 7, 27): «Det folk eller rike som ikke vil tjene deg, skal gå til grunne; barna til dem som har plaget deg, skal komme bøyd til deg, og alle de som har for-

aktet deg skal kaste seg ned for dine føtter» (Jes. 60, 12, 14). Men disse fremtidsbilder må sies å være tidshistorisk betingede uttrykk for tanken om at Guds folk er bestemt til et åndelig herredømme over hedningefolkene ved å formidle den åpenbaring som var betrodd det utvalgte folk, til de andre.

Det er denne tanke som har funnet et klassisk uttrykk i den kjente spådom som er uttalt både i Mika 4 og i Jesaja 2: «Mange folkeslag skal gå av sted og si: Kom la oss gå opp til Herrens berg, til Jakobs Guds hus, så han kan lære oss sine veier, og vi ferdes på hans stier! For fra Sion skal lov utgå, og Herrens ord fra Jerusalem.» Den Guds-kunnskap som Israel har fått gjennom lov og profeter, skal meddeles hedningefolkene når tiden kommer. Men det er karakteristisk for synskretsens begrensning at det er hedningene som selv må komme til Jerusalem og hente den der.

Imidlertid finnes der dog steder i G.T. som peker videre og nærmer seg en misjonstanke i mer nytestamentlig forstand. Det er navnlig i Trøsteboken (Jes. 40 ff.) vi møter forjettelser som likefram peker på hedningenes delaktighet i den kommende frelse. Allerede i bokens opptakt klenger en slik tone: «Herrens herlighet skal åpenbares, og alt kjød skal sammen se den» (40, 5). Og på bakgrunn av overtýdningen om avgudenes vanmakt følger senere en innbydelse til hedningefolkene om å vende om til Herren: «Vend eder til meg, alle jordens ender, og bli frelst. For jeg er Gud og ingen annen» (45, 22). Israels menighet oppfordres til å høre på Herren, fordi han vil sette sin rett til lys også for hedningene, og hans frelsende rettferdighet skal omfatte også dem med sin hjelp (51, 47).

Men det er dog i de såkalte Æbæd-Jahvesanger, avsnittene om Herrens tjener, misjonstanken finner sitt høyeste uttrykk innenfor G.T. Straks i det første avsnitt heter det om han, at han skal føre rett ut til hedningene (42, 1), og at han ikke skal gå trett før han har grunnlagt retten på jorden, liksom kystlandene venter på hans lov (42, 4). Er der i disse første vers nærmest tale om loven, så peker det kjente ord i 42, 6 at Herren vil gjøre tjeneren «til en pakt for folket, til et lys for hedningene», åpenbart videre. I begrepet lys ligger nemlig ikke bare tanken på

opplysning men også på lykke og salighet. Når det da sies at det er tjenerens kall å åpne blinde øyne og å føre dem som sitter i mørke ut av fangehuset (v. 7), da kan det ikke bare gjelde israelitter, men må også omfatte hedninger. Om mulig ennå tydeligere er profetien på parallellstedet 49, 6: «Det er for lite at du er min tjener til å gjenreise Jakobs stammer og føre den frelste rest av Israel tilbake; så vil jeg da gjøre deg til hedningenes lys, forat min frelse må bli til jordens ende». Her er det, som Sverre Aalen bemerker, ikke mer tale om at Israels frelse skal vekke oppsikt til jordens ende, men om at frelsen skal komme til hedningene. (Anf. skrift s. 92 f.) Intet under at apostelen Paulus ifølge Ap. Gj. 13, 47 har påberopt seg nettopp dette sted til støtte for sin hedningemisjon.

I N.T. hentydes der også på et par steder til Jes. 57, 19 hvor Herren lover å skape fred (lykke) for dem som er langt borte så vel som for dem som er nær. Da Peter i sin pinsetale (Ap. Gj. 2, 39) kombinerer «de som er langt borte» med Joel 3, 5: «de som Herren kaller til», synes han å ha forstått Jesajastedet (de langt borte) om hedningene, og dette er helt klart for Paulus' del når han i Ef. 2, 17 nytter de samme uttrykk om forkynnelsen av evangeliet for både hedninger og jøder.

I det hele er det betegnende at det just er i forbindelse med de *messianske* forjettelser utsikten også til hedningenes frelse åpnes. Vi har ovenfor alt nevnt løftet til Abraham (1 Mos. 12) som også Paulus anfører til bevis for at hedningene skal bli frelst sammen med den troende Abraham (Gal. 3, 8). I Jakobs velsignelse av Juda som den vordende kongestamme heter det at septeret ikke skal vike fra ham inntil Schilo (fredsfyrsten) kommer og folkene blir ham lydige. Selv om man med mange nyere eksegeter tolker Schilo annerledes enn vår bibeloversettelse («inntil han kommer til Schilo»), er hedningefolkenes underordning under Juda stillet i utsikt. Og i de messianske kongesalmer er synskretsen ennå klarere utstrakt til hedningeverdenen: «Begjær av meg, så vil jeg gi deg hedningene til arv og jordens ender til eie» (Ps. 2, 8). På det nærmeste parallellsted, Ps. 22, 28, utdypes spådommen derhen at erindringen om

den davidiske konges (Messias') lidelse og frelse skal gjøre at alle jordens ender skal vende om til Herren og at alle folkeslekter skal tilbe ham. Et tilsvarende utsyn gir Ps. 72 som man gjerne kan kalle en Hellig-tre-Kongers-tekst: den messianske konge skal herske fra hav til hav og fra elven inntil jordens ender (v. 8). «Kongene fra Tarsis og kystlandene skal komme med gaver, kongene fra Saba og Seba frembære skatt. Alle konger skal falle ned for ham, alle hedninger skal tjene ham» (v. 10 f).

Der kunne pekes på flere steder i Psalteret som åpner den samme utsikt til hedningefolkenes opptagelse i Messiasriket. Men vi må vende tilbake til Ps. 22, fordi det her ikke bare er tale om deres underkastelse og tjeneste, men om deres *omvendelse* som følge av det inntrykk som Messias' lidelse og frelse har gjort på dem. Den skikkelse som fremstilles i denne salme, hvis begynnelsesord (v. 2) Jesus ropte høyt på sitt kors, minner om Herrens tjener (Jes. 42 ff.), navnlig slik han er skildret som den lidende (52, 13—53, 12). Som Sverre Aalen gjør oppmerksom på, er der utvilsomt en indre sammenheng mellom Æbød-Jahve-sangenens misjonstanke og tjenerens ringhet. Visstnok ender hans lidelser med hans opphøyelse (52, 13 ff; 53, 9 ff.). Men nettopp fordi han er prøvet i alt, er han saktmodig og ydmyk, og hans atferd slik som den skildres i 42, 2 f.: «Han skal ikke skrike og ikke rope, og han skal ikke la sin røst høre på gaten. Det knekkede rør skal han ikke knuse, og den rykende tande skal han ikke slukke.» Og nettopp derfor er han, som de følgende vers sier, kalt til å grunnlegge retten på jorden og å være hedningenes lys (v. 4—6).

Men den dypeste grunn til at han kan være dette lys avdekkes først i kap. 53, hvor Æbød-Jahves lidelse og død skildres som stedfortredende. I de messianske forjettelser er der ellers mest tale om endetidens konge og hans verdensherredømme. Men det særegne ved Trøstebokens forjettelser er at all tanke på et imperialistisk herredømme er fjern og at kongekronen sees som en lønn for «tornekronen», eller m. a. o. at det er på grunn av sin sonende lidelse og død Herrens tjener skal få de mange til del — også av hedningene (v. 11 f.).

Det er ikke tilfeldig at i Peters sitat av Joels profeti om åndstygtytelsen Ap. Gj. 2, 17 ff. også Joel 3, 5: «Og det skal skje at hver den som påkaller Herrens navn skal bli frelst» er tatt med. Liksom apostelens slutningsord i v. 39 peker i retning av at også hedningene skal kalles til (også her er Joel 3, 5 nyttet), så vil vel denne anførsel antyde, at det er påkallelse av Herren Jesu navn som er nok til frelse, og at dermed også hedningene har adgang til den ved troen. I hvert fall anvender Paulus dette Joel-ord som bevis for at der ikke er noen forskjell mellom jøde og greker i så måte (Rom. 10, 12 f.).

Vi har sett at hele G.T. peker i retning av at det utvalgte folk til sist skal formidle alle folks tilbedelse av den Gud som både er verdens skaper og Israels frelser, og at det er Messias' kall å virkeliggjøre dette mål. Som oftest synes tanken å være den at hedningene skal komme til Israel eller tilbe i Jerusalem som proselytter. Bevegelsesretningen er m. a. o. «centripetal» (Aalen), og for så vidt foreligger der ennå ingen egentlig misjonstanke. Men vi finner i G.T. ved siden derav dog også forjettelser om en virksomhet av Gud gjennom sin tjener Messias som synes å måtte innebære en utsendelse av budbringere til folkeverdenen hvorved de forskjellige oppfordringer til Israel om å fortelle hans ære blant hedningene først for alvor blir oppfylt. Det er, som ovenfor nevnt, særlig i spådommene om Herrens lidende tjener denne «centrifugale» bevegelsesretning gjør seg gjeldende.

Noe helt klart og éntydig uttrykk har tanken på en hedningemisjon ennå ikke funnet i G.T. for så vidt misjon vil si en særskilt utsendelse av budbærere til hedningelandene. Det er derfor forståelig at den senere jødedom er blitt stående ved proselyttvervingen og ikke er skredet fram til virkelig misjon.

Om fariseernes iver for å vinne proselytter har vi jo et vitnesbyrd av Jesus (Matt. 23, 15), og om jødiske proselytter er der oftere tale i N.T. (Ap. Gj. 2, 11; 6, 5; 13, 43 o. fl. st.). Gjennom jødernes atspredelse og de mange synagoger de reiste i diasporaen, fikk de en desto bedre anledning til å vinne nye tilhengere for sin religion — proselytter av forskjellige grader. Målet var å gjøre dem til lovtro jøder, men synagogen måtte i de fleste

tilfelle nøye seg med en halvveis tilslutning, en bekjennelse til monoteismen og iakttagelsen av visse jødiske skikker. Det er disse proselytter av annen grad (uomskårne menn) som så ofte omtales i Apostelgjerningene under titelen «gudfryktige» hedninger. Men de var likevel i de strenge jøders øyne fremdeles urene og ikke verdige å omgås. Det ser vi også av de første jødekrystnes holdning overfor dem, hva beretningen om Peters besøk hos den gudfryktige hedning Kornelius og den reaksjon dette vakte innen modernemigheten, best beviser (Ap. Gj. 10, 1—11, 18).

Hvor sterkt bundet den eldste menighet i det hele var av den jødiske oppfatning av G.T. på dette punktet, derom vitner dens nølende innstilling like overfor den direkte hedningemisjon. Jesus hadde visstnok både tydelig pekt på hedningenes vordende opptagelse i Guds rike og etterlatt disiplene en uttrykkelig befaling om forkynnelsen av evangeliet for alle folkeslag. Men den jødiske proselyttanke var for inngrodd i dem til at de straks forstod at adgangen til Guds menighet var uavhengig av opptagelsen i Israel. Der utkrevdes en særskilt åpenbaring før en Peter våget å ta det skritt som Ap. Gj. 10 forteller om, og en ny Åndens opplysning før modernemigheten uttrykkelig godkjente de hedningekrystnes fritagelse fra Moseloven (Ap. Gj. 15, 28 f.).

Men prinsipielt erkjente også urapostlene med Peter i spissen at alle mennesker, også jøder, var ute av stand til å bli rettferdige for Gud ved noen lov, og at de alene kunne bli det ved Guds nåde tilegnet i tro. Derfor måtte urapostlene og urmenigheten anerkjenne den lovfrie hedningemisjon. Etterat soningen for hele verdens synd var fullbrakt ved Jesus Kristus og den nye pakt opprettet ved hans blod, var skilleveggen mellom Israel og hedningeverdenen fjernet, og hedningene kunne opptas direkte i Guds menighet, likestillet med Guds gamle folk (Ef. 2, 14 f.). Dermed var da hedningemisjonens tid endelig kommet, for nå var det ikke bare lov å forkynne, men *evangelium!*